

Tomasz Bojanowski

mgr

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

e-mail: tomaszbojanowski@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8294-0968

Czynnik sądowy jako element modelu postępowania przygotowawczego w ujęciu porównawczym – implikacje dla polskiego systemu

Streszczenie

Przedmiotem artykułu była analiza roli czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym na tle modelu postępowania przygotowawczego. Autor zaprezentował możliwe rozwiązania instytucjonalne w ujęciu porównawczym w perspektywie wkomponowania czynnika sądowego we wstępne stadium procedury karnej. Dokonał doktrynalnego podziału czynności sądowych na decyzyjne, kontrolne i dowodowe oraz powiązał ten podział z omówionymi rozwiązaniami. W podsumowaniu wskazał, że polskie postępowanie karne potrzebuje nowego modelu postępowania przygotowawczego, który właściwie określi rolę czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym. W tym celu wskazał trzy kierunki postulowanej reformy.

Słowa kluczowe: sąd, postępowanie przygotowawcze, postępowanie karne, model postępowania przygotowawczego, sędzia ds. postępowania przygotowawczego

Wprowadzenie

Ukształtowanie czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym determinuje wybór modelu tego stadium procesu karnego. Za przedstawicielami teorii procesu karnego należy powtórzyć, że w tym kontekście model należy definiować jako zespół podstawowych elementów określonego układu pozwalającego na odróżnienie go od innych¹.

Fundamentalne znaczenie dla rozważań modelowych ma to, w jakiej kulturze prawnej projektowany jest model. W kulturze anglosaskiej postępowanie karne zaczyna się od etapu sądowego, czyli nie istnieje wyodrębnione postępowanie przygotowawcze². W państwach kontynentalnych postępowanie przygotowawcze funkcjonuje jako integralny element postępowania karnego³.

Na elementy, które tworzą układ, jakim jest postępowanie przygotowawcze, składają się m.in.: jego cele (w powiązaniu z celami procesu karnego); funkcje; zakres; formy; fazy; organy postępowania i wzajemne relacje między nimi; nadzór oraz zagadnienie udziału czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym.

Samo modelowanie można ograniczyć do bardziej zasadniczych kwestii, które będą wyrażone w określonych rozwiązaniach wskazanych wyżej elementów. Po pierwsze, ustawodawca musi zdecydować, czy postępowanie przygotowawcze będzie miało na celu wyczerpujące i wszechstronne wyjaśnienie sprawy, co wpłynie na odłożenie w czasie jego finalizacji, czyli skierowania skargi oskarżyciela publicznego do sądu. Z drugiej strony może przenieść ten ciężar na etap jurysdykcyjny i ograniczyć postępowanie przygotowawcze do zgromadzenia najistotniejszych informacji dla oskarżyciela publicznego, które okażą się wystarczające do wniesienia aktu oskarżenia do sądu⁴. Abstrahując od powyższego, należy uznać, że naczelnym obowiązkiem ustawodawcy jest zaproponowanie modelu, który w jak najszerszym zakresie uwzględni pozostające w kolizji zasady procesowe oraz będzie dążył do osiągnięcia sprawiedliwości materialnej i formalnej⁵. Jednocześnie powinien zaproponować rozwiązania, które sprawią, że do sądu trafią sprawy przygotowane

1 S. Waltoś, *Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 1968, s. 9; A. Kaftal, *Model postępowania przygotowawczego de lege ferenda w prawie polskim*, „Studia Prawnicze” 1989, nr 1, s. 53.

2 C. Kulesza, *Sędzia śledczy w modelu postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Białystok 1991, s. 19.

3 A. Kaftal, *Model postępowania...*, s. 54.

4 A. Murzynowski, *Uwagi na temat modelu postępowania przygotowawczego*, „Państwo i Prawo” 1968, z. 7, s. 96.

5 M. Siewierski, *Koncepcje kodyfikacyjne postępowania przygotowawczego*, „Problemy Kryminologii” 1961, nr 29, s. 10.

formalnie oraz merytorycznie⁶. Na koniec nie można zapomnieć, że odpowiednie przepisy ustawy karnoprocesowej muszą pozostawać w zgodzie z unormowaniami konstytucyjnymi i prawem międzynarodowym⁷.

Idąc dalej, należy zapytać o zakres postępowania dowodowego w stadium przygotowawczym oraz jego integrację z modelem rozprawy głównej. Często postępowanie przygotowawcze i główne nie są ze sobą należycie powiązane, co jest defektem modelu i wyraża się np. w dublowaniu postępowania dowodowego, co w konsekwencji ma przełożenie na przewlekłość postępowania karnego.

W realiach modelu kontynentalnego ustawodawca musi także odpowiedzieć na minimum cztery pytania, które będą wyznacznikiem dla konkretnych instytucji procesowych. Po pierwsze: kto ma prowadzić i kierować postępowaniem przygotowawczym – sąd (sędzia śledczy), prokurator czy Policja? Po drugie: jakie uprawnienia będzie posiadał ten organ, w szczególności w zakresie gromadzenia i utrwalania materiału dowodowego oraz stosowania środków przymusu, w tym tymczasowego aresztowania? Po trzecie: kto będzie nadzorował ten etap postępowania? Czy powierzyć nadzór organowi odpowiedzialnemu za jego prowadzenie i kierowanie, czy rozdzielić kompetencje? Po czwarte: jak unormować kwestie nadzoru, aby był on skuteczny, tj. korygował działania innych organów pod kątem prawidłowości i celowości? Ponadto konieczne jest odpowiednie uregulowanie relacji pomiędzy organami postępowania przygotowawczego – sądem, prokuraturą i Policją tak, aby każdy z nich należycie realizował swoją rolę procesową przy współpracy oraz instytucjonalnym zaufaniu.

1. Warianty instytucjonalnego usytuowania czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym

Na zagadnienie usytuowania czynnika sądowego w postępowaniu przygotowawczym, jako elementu modelu postępowania przygotowawczego, można spojrzeć z dwóch perspektyw. Po pierwsze, wyznaczenia organu odpowiedzialnego za dokonywanie czynności sądowych (tzw. ujęcie instytucjonalne). W praktyce występują trzy możliwości:

- 1) uczynienie sędziego *dominus litis* postępowania przygotowawczego, czyli sędziego śledczego, do którego należy prowadzenie śledztwa oraz kierowanie śledztwem;

⁶ L. Schaff, *Zakres i formy postępowania przygotowawczego*, Warszawa 1961, s. 132.

⁷ J. Zagrońnik, *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 238.

- 2) powierzenie sądowi incydentalnego dokonywania czynności decyzyjnych, kontrolnych i dowodowych;
- 3) delegowanie na określony czas sędziego do pełnienia umownej funkcji „śledczego”, czyli dokonywania czynności decyzyjnych, kontrolnych i dowodowych⁸.

Druga możliwość to określenie katalogu czynności dokonywanych przez sąd (ujęcie funkcjonalne). Większość przedstawicieli doktryny aprobuje podział czynności sądowych na: decyzyjne, kontrolne i dowodowe⁹. Należy zwrócić uwagę także na rozróżnienie na czynności: kontrolno-decyzyjne, decyzyjno-śledcze i śledcze. Jednak ten podział zasadza się na tezie, że ustawodawca wprowadza do systemu prawa karnego procesowego instytucję sędziego śledczego w charakterze cząstkowym¹⁰.

Czynności decyzyjne to podejmowanie przez sąd decyzji procesowych, które są wynikiem uprzedniej kontroli danej czynności postępowania przygotowawczego pod względem prawnym i merytorycznym¹¹. Czynności kontrolne to kontrola instancyjna wyrażająca się w badaniu konkretnej decyzji od strony prawidłowości i wszechstronności wyników postępowania przygotowawczego¹². Natomiast czynności dowodowe to dokonywanie czynności procesowych (dowodowych) przez sąd – ich następcza kontrola dokonywana jest już na etapie postępowania głównego¹³. Z uwagi na ograniczone ramy niniejszego opracowania aspekt funkcjonalny nie zostanie szerzej omówiony.

1.1. Sędzia śledczy prowadzący i kierujący postępowaniem przygotowawczym

Instytucja sędziego śledczego w europejskich systemach prawnych funkcjonuje już od ponad 200 lat i mimo nieustannej krytyki nadal jest obecna m.in. we Francji, w Hiszpanii, Grecji, Holandii, Belgii, na Węgrzech oraz w państwach Ameryki

⁸ S. Waltoś, *Model postępowania...*, s. 9.

⁹ K. Malinowska-Krutul, *Czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 10, s. 65–66.

¹⁰ M. Kurowski, P. Sydor, „Śledcze” czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym w aspekcie praktycznym, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 1, s. 98–108.

¹¹ K. Malinowska-Krutul, *Czynności sądowe...*, s. 65–66.

¹² C. Kulesza, *Postępowanie przygotowawcze. Rozwiązania modelowe*, w: P. Kruszyński (red.), *Nowe uregulowania prawne w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.*, Warszawa 1997, s. 269–270.

¹³ J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Kraków 2006, s. 893.

Południowej¹⁴. Wprowadzenie tej instytucji zakładało podział postępowania przygotowawczego na dwie formy – sformalizowanego śledztwa sądowego oraz odformalizowanego dochodzenia. Pierwotnie sędzia śledczy odgrywał główną rolę w śledztwie – był odpowiedzialny za prowadzenie postępowania, kierowanie nim oraz nadzorowanie innych organów procesowych¹⁵. Wraz z upływem czasu jego rola uległa zmianie z *dominus litis* oraz *dominus eminens* postępowania przygotowawczego na organ o charakterze gwarancyjnym. W istocie dyskrejonalna władza sędziego była stopniowo ograniczana, jednocześnie stale poszerzano prawa stron postępowania przygotowawczego – podejrzanego i pokrzywdzonego¹⁶.

Współczesne modele postępowania przygotowawczego zakładające instytucję śledztwa sądowego obecnie odbiegają od inkwizycyjnych standardów. Dalsze uwagi zostaną poczynione na przykładzie modelu francuskiego¹⁷, gdzie sędzia śledczy prowadzi postępowanie przygotowawcze w formie śledztwa, ale nie odpowiada za kierowanie nim. Nie może podjąć działania z urzędu, konieczny jest wniosek prokuratora lub uczestnika postępowania przygotowawczego (osoby cywilnej)¹⁸.

W toku śledztwa sędzia śledczy *de iure* dokonuje czynności osobiście, lecz *de facto* powierza je policji sądowej. Jako prowadzący postępowanie jest zobowiązany do osobistego przesłuchania podejrzanego oraz osoby cywilnej. W przeważającej mierze jego rola sprowadza się do gromadzenia akt postępowania i wydawania decyzji o charakterze sądowym¹⁹. Potwierdza to, że w ramach obecnego systemu nie pełni funkcji typowo śledczej, a gwarancyjną.

Mimo nadwątlenia pozycji sędziego śledczego nadal posiada on szerokie kompetencje. W śledztwie sądowym prokurator jest tylko stroną i przysługuje mu prawo zaskarżania ordonansów sędziego śledczego do izby ds. śledztwa²⁰. Po przeprowa-

14 A. Pol, Informacja na temat pozycji procesowej, zakresu działania, kompetencji i uprawnień sędziego śledczego w Grecji, Hiszpanii, Holandii i Portugalii, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2010, nr 3, s. 156–164.

15 A. Esmein, *A History of Continental Criminal Procedure with Special Reference to France*, Boston 1913, s. 539–541.

16 K. Eichstaedt, Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym, w: R.A. Stefański (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, t. X, Postępowanie przygotowawcze, Warszawa 2016.

17 P. Kruszyński, M. Warchoń, Sądowa kontrola postępowania przygotowawczego w Polsce i za granicą – uwagi praktyczne na tle instytucji sędziego śledczego, w: P. Zieliński (red.), *Nowy model postępowania przygotowawczego – sędzia śledczy. Konferencja*, Warszawa, 22 marca 2010, Warszawa 2010, s. 71–80.

18 P. Kruszyński, M. Warchoń, *Sądowa kontrola...*, s. 71–80.

19 J. Głębocka, *Model francuskiego postępowania karnego w ujęciu porównawczym*, Warszawa 2023, s. 166.

20 K. Eichstaedt, *Czynności sądu...*

dzeniu wszelkich czynności sędzia śledczy wydaje postanowienie o zamknięciu śledztwa. Przed tym faktem jest zobowiązany poinformować prokuratora i przekazać mu akta sprawy. Z aktami zakończonego śledztwa mogą zapoznać się także pozostałe strony postępowania. Stronom przysługuje także wniosek o uzupełnienie śledztwa, lecz sędzia śledczy nie jest nim związany.

Rolę sędziego śledczego w śledztwie można porównać do polskiego prokuratora, ponieważ jest on odpowiedzialny za prowadzenie i nadzór nad postępowaniem przygotowawczym. Występują przy tym pewne różnice – sędzia jest związany wnioskami prokuratora co do przeprowadzenia określonych czynności, lecz w zakresie zakończenia pozostaje niezależny i niezawisły. Sędzia śledczy dokonuje czynności typowo orzeczniczych (decyzyjnych). Należy nadmienić, że we francuskim śledztwie sędzia śledczy nie stosuje tymczasowego aresztowania – decyzja w tym przedmiocie należy do specjalnego organu sądowego – sędziego ds. wolności i aresztowania²¹.

Sędzia śledczy może być obecny w odformalizowanym dochodzeniu – jako organ gwarancyjny. We Francji dochodzenie prowadzi prokurator i ma ono na celu podjęcie decyzji dotyczącej wniesienia skargi do sędziego śledczego albo umorzenie postępowania. Z uwagi na daleko idące odformalizowanie w tej formie postępowania przygotowawczego co do zasady nie są dokonywane czynności, które charakteryzują się stosowaniem przymusu lub ingerencją w prawa obywatelskie (z wyjątkiem zatrzymania). Jeżeli istnieje potrzeba podjęcia takowych, to właściwym organem do podjęcia decyzji będzie sędzia śledczy – z wyjątkiem tymczasowego aresztowania²².

1.2. Sędzia delegowany do pełnienia roli „śledczego”

W XIX w. niemiecki model postępowania karnego był oparty na śledztwie sądowym i klasycznej instytucji sędziego śledczego, który przez doktrynę był określany „nie inaczej jak wyposażony w pełną niezawisłość sędziowską prokurator”²³. Nie był on dobrze oceniany, dlatego wprowadzono gruntowne zmiany, które miały na celu zoptymalizowanie i przyspieszenie postępowania przygotowawczego.

21 J. Głębocka, *Francuska procedura karna*, w: P. Kruszyński (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, t. II, *Proces karny – rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, Warszawa 2014, s. 275.

22 M. Czajka, *Procedura karna*, w: A. Machowska, K. Wojtyczek (red.), *Prawo francuskie*, t. 1, Kraków 2004, s. 528.

23 K.S. Bader, *Staatsanwalt und Rechtspflege*, „JuristenZeitung” 1956, Nr. 1, s. 6.

Postanowiono znieść instytucję sędziego śledczego, a jego uprawnienia śledcze, w myśl zasady podziału władz, zostały przekazane prokuraturze²⁴.

Niemiecki ustawodawca odstąpił od podziału postępowania na formy i wprowadził jednolite dochodzenie, które zostało powierzone organowi prokuratorskiemu²⁵. W takich okolicznościach kluczową kwestią było określenie roli sądu w postępowaniu przygotowawczym²⁶.

Za dokonywanie czynności sądowych w niemieckim postępowaniu przygotowawczym odpowiedzialny jest sędzia ds. dochodzenia, czyli sędzia delegowany do pełnienia tej roli w sądzie powszechnym najniższego szczebla. Takie uregulowanie zapewnia specjalizację i koncentrację zadań w ręku jednego sędziego – nie dokonuje on czynności incydentalnie, ale jest permanentnie przygotowany i gotowy do dokonywania określonych czynności²⁷.

Po pierwsze do tych czynności należy zaliczyć te ściśle związane z władzą sędziego; są to akty władzy sądowniczej, których wydanie w określonych sytuacjach przewiduje niemiecki kodeks postępowania karnego²⁸. Wskazane czynności należy traktować jako prewencyjną kontrolę stosowania środków ścigania karnego. Nawiązując do zaproponowanego podziału czynności sądowych, należy wskazać na czynności decyzyjne i kontrolne. Tylko sędzia ds. dochodzenia wyposażony w przymiot niezawisłości jest uprawniony do władczego wkroczenia w prawa i wolności jednostki²⁹. Dlatego ustawodawca powierzył mu m.in. decydowanie o stosowaniu środków przymusu, np. tymczasowego aresztowania i tzw. środków poprawczych i zabezpieczających. Niektóre czynności zarezerwowane co do zasady dla sędziego może podjąć prokurator. Dotyczy to sytuacji, w których zwłoka wynikająca ze zwrócenia się do sędziego ds. dochodzenia mogłaby udaremnić cel danej czynności, np. ekshumacja lub podsłuch procesowy. Wskazane działania prokuratury, lub w określonych przypadkach funkcjonariuszy śledczych, są następnie zatwierdzane przez sędziego.

24 G. Prechtel, *Das Verhältnis der Staatsanwaltschaft zum Ermittlungsrichter*, München 1995, s. 11.

25 P. Girdwoyń, *Pozycja i zadania prokuratury w systemie prawnym Republiki Federalnej Niemiec*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2004, t. 3, s. 3–12.

26 Ł. Wiśniewski, *Sędzia dochodzenia w niemieckim postępowaniu karnym*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 12, s. 56–67.

27 G. Prechtel, *Das Verhältnis...*, s. 11.

28 Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 15 Absatz 16 des Gesetzes vom 3. Juli 2026 (BGBl. 2026 I Nr. 199) geändert worden ist.

29 J.-P. Graf (Hrsg.), *Strafprozessordnung. Mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. Kommentar*, München 2010, s. 1063.

Po drugie, są to określone czynności dochodzeniowe. Sędzia ds. dochodzenia na tym etapie postępowania jest współpracownikiem prokuratury oraz policji³⁰. Dlatego w określonych przypadkach powinien dokonać danej czynności, np. w razie zagrożenia utratą środka dowodowego lub utrwalenia przyznania się podejrzanego do zarzucanego mu czynu. Niemniej należy wskazać, że czynności dochodzeniowe sędziego nie są funkcjonalnie związane z niezawisłością sędziowską, dlatego nie może on odmówić ich przeprowadzenia. Przykładem tych czynności jest przesłuchanie podejrzanego lub dokonanie oględzin. Wskazane czynności są odstępstwem od modelu postępowania przygotowawczego, które co do zasady jest prowadzone dla prokuratora, co przekłada się na realizację zasady bezpośredniości w toku całego procesu karnego³¹. Mimo to nie burzą one założeń modelu i są konieczne do zapewnienia sądowej ochrony praw człowieka oraz praworządności tego stadium procedury karnej.

Należy nadmienić, że sędzia ds. dochodzenia może odegrać istotną rolę w zakończeniu postępowania przygotowawczego. Dla przykładu za zgodą sądu i podejrzanego prokurator może tymczasowo zaniechać wniesienia publicznego oskarżenia w przypadku, gdy czyn jest występkiem, i jednocześnie zobowiązać podejrzanego do wypełnienia określonych warunków lub zaleceń, jeżeli nie ma interesu publicznego w ściganiu, a poziom winy jest znikomy³². Prokuratura za zgodą sądu jest także uprawniona do umorzenia postępowania przygotowawczego w przypadku istnienia przesłanek przemawiających za odstąpieniem od wymierzenia kary³³. Ponadto niemiecka ustawa przepisy wprowadzające ustawę o świadku koronnym³⁴ przewidywała możliwość zaniechania ścigania sprawcy przestępstw terrorystycznych, który sam lub za sprawą osoby trzeciej ujawni okoliczności tych czynów, co pozwoli zapobiec lub wykryć te przestępstwa. Decyzje w tym przedmiocie podejmuje Prokurator Generalny za zgodą Związkowego Sądu Najwyższego³⁵. Następnie

30 K. Nehm, *Umfang der Bindung des Ermittlungsrichters an Anträge der Staatsanwaltschaft*, w: A. Eser (Hrsg.), *Strafverfahrensrecht in Theorie und Praxis. Festschrift für Lutz Meyer-Göfner zum 65. Geburtstag*, München 2001, s. 279.

31 S. Hüls, *Polizeiliche und staatsanwaltliche Ermittlungstätigkeit. Machtzuwachs und Kontrollverlust*, Berlin 2007, s. 294.

32 R. Rother, *Ochrona pokrzywdzonego w postępowaniu karnym w Niemczech*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 9, s. 97; P. Girdwoyń, *Zarys niemieckiego procesu karnego*, Białystok 2006, s. 132.

33 P. Girdwoyń, *Pozycja i zadania...*, s. 9–12.

34 Gesetz zur Einführung einer Kronzeugenregelung bei terroristischen Straftaten, Gesetz vom 9. Juni 1989, BGBl. 1989 I S. 1059.

35 A.R. Świątłowski, *Nieformalne i paraformalne porozumienia w praktyce niemieckiego procesu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 1, s. 79.

przepisy te, w dostosowanej wersji, stały się przedmiotem niemieckiego kodeksu postępowania karnego³⁶.

Podsumowując, należy podkreślić, że naczelnym założeniem modelu niemieckiego jest aktywowanie działania sędziego w określonych przez ustawę przypadkach poprzez wniosek organu prowadzącego postępowanie³⁷. Sędzia ds. dochodzenia pełni funkcję gwarancyjną oraz kontrolną wobec pozostałych organów postępowania. W doktrynie wskazuje się, że nie jest to instytucja idealna, ale wypełnia nałożone na nią obowiązki³⁸.

1.3. Sąd dokonujący czynności decyzyjnych, kontrolnych i dowodowych

Ostatnim możliwym rozwiązaniem w zakresie usytuowania czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym jest powierzenie dokonywania tych czynności właściwemu sądowi karnemu. Wskazana koncepcja zostanie omówiona na przykładzie polskiego systemu prawa karnego procesowego.

Fundamentalne znaczenie ma art. 298 § 2 k.p.k.³⁹, który wskazuje, że określone w ustawie czynności przeprowadza sąd. Organ właściwy do dokonywania czynności sądowych to co do zasady sąd powołany do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji zgodnie z art. 329 § 1 k.p.k. Co istotne, wskazane czynności są dokonywane na posiedzeniu, a sama ustawa może stanowić, że w określonym przypadku inny sąd jest właściwy do dokonania danej czynności (np. sąd okręgowy – wydanie listu żelaznego). Ponadto zasadą jest, że czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym są dokonywane jednoosobowo, o ile ustawa nie przewiduje wyjątku⁴⁰.

Sąd nie został wyposażony w inicjatywę, więc jego rola jest co do zasady bierna⁴¹. W przeważającej mierze pełni funkcję organu jurysdykcyjno-kontrolnego. W ograniczonym zakresie dokonuje czynności dowodowych. W przypadku dokonywania

36 Dreiundvierzigstes Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches – Strafzumessung bei Aufklärungs- und Präventionshilfe, Gesetz vom 29. Juli 2009, BGBl. 2009 I S. 2288.

37 K. Eichstaedt, *Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym a instytucja sędziego śledczego*, Warszawa 2009, s. 22–33.

38 H. Kintzi, *Die Tätigkeit des Ermittlungsrichters im Ermittlungsverfahren und Richtervorbehalt*, „Deutsche Richterzeitung” 2004, Nr. 3, s. 83 i n.

39 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 490 ze zm.), dalej: k.p.k.

40 D. Drajewicz, *Ingerencja sądu w postępowanie przygotowawcze*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 3, s. 68–75.

41 J. Izydorczyk, *Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania na przykładzie Polski centralnej*, Łódź 2002, s. 92.

czynności decyzyjnych działanie sądu aktywowane jest przez wniosek prokuratora lub uprawnionego organu dochodzeniowo-śledczego. Czynności kontrolne to rozpoznawanie zażaleń od postanowień lub zarządzeń wydanych w toku postępowania karnego. Zgodnie z art. 465 § 1 k.p.k. przepisy dotyczące zażaleń na postanowienia sądu stosuje się odpowiednio do zażaleń na postanowienia prokuratora i innego organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Ponadto stosownie do art. 465 § 2 k.p.k. na postanowienie prokuratora przysługuje zażalenie do sądu właściwego do rozpoznania sprawy, chyba że ustawa stanowi inaczej. Wynika z tego, że niektóre zażalenia na postanowienie prokuratora mogą być rozpatrywane przez prokuratora nadzrędnego⁴². Z kolei katalog czynności dowodowych określanych także śledczymi jest wąski – sąd może w określonych przypadkach dokonać przesłuchania osoby w charakterze świadka lub pokrzywdzonego, jednak zasadą jest przesłuchanie przez prokuratora⁴³. Od uchwalenia k.p.k. w 1997 r. katalog czynności sądowych został poszerzony, co należy ocenić pozytywnie, jednak nadal zauważalne są pewne deficyty⁴⁴.

Polski model zakłada *de iure* podział postępowania przygotowawczego na śledztwo i dochodzenie. Przedstawiciele doktryny podchodzący do niego krytycznie wskazują, że w istocie są to tożsame formy postępowania przygotowawczego⁴⁵. Wybór formy postępowania przygotowawczego nie ma zasadniczo wpływu na funkcjonowanie czynnika sądowego.

Wskazując porównawczo na model austriacki, należy nadmienić, że sąd odgrywa podobną rolę – jest organem jurysdykcyjno-kontrolnym, który pełni funkcję gwarancyjną, lecz odmiennie jest uregulowana kwestia czynności dowodowych. Ich katalog jest o wiele szerszy – sędzia w określonych przypadkach może brać udział w tego typu czynnościach, np. przesłuchanie pod przysięgą, przesłuchanie podejrzanego i przesłuchanie świadka *incognito*⁴⁶.

Reasumując, należy stwierdzić, że wskazany model merytorycznie nie odstaje od modelu niemieckiego z wbudowanym organem sądowym przeznaczonym do podejmowania czynności w postępowaniu przygotowawczym (sędzia

⁴² K. Kułak, *Postępowanie międzyinstancyjne w śledztwie i dochodzeniu*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 7–8, s. 132–148.

⁴³ M. Kurowski, P. Sydor, „Śledcze” czynności sądowe..., s. 98–108.

⁴⁴ K. Eichstaedt, *Czynności sądu...*

⁴⁵ S. Waltoś, *A może jednolita forma postępowania przygotowawczego?*, w: M. Rogacka-Rzewnicka, H. Gajewska-Kraczkowska, B.T. Bienkowska (red.), *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga Jubileuszowa Profesora Piotra Kruszyńskiego*, Warszawa 2015, s. 474–486.

⁴⁶ E.E. Fabrizio, *Die österreichische Strafprozessordnung (Strafprozessordnung 1975) mit dem neuen Vorverfahren und den wichtigsten Nebengesetzen. Kurzkommentar*, Wien 2008, s. 231.

ds. dochodzenia). Jednak brak takiej instytucji jest kluczową różnicą, co prawda organizacyjno-techniczną, ale mogącą mieć znaczenie w kontekście toku postępowania przygotowawczego⁴⁷. W modelu niemieckim sędzia delegowany skupia się co do zasady na czynnościach w postępowaniu przygotowawczym, pozostając „w gotowości”. Co więcej, istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że będzie on dokonywał czynności, znając przy tym przedmiot i istotę sprawy. W modelu polskim czynności sądowe dokonywane są incydentalnie i często sędzia jest „odrywany” od spraw zawisłych w sądzie w celu dokonywania tych czynności. Wadą obu systemów jest kwestia akt przekazywanych sądom przez organy ścigania, a mianowicie ich wybrakowanie merytoryczne oraz formalne⁴⁸.

Podsumowanie

W powyższej analizie udowodniono, że czynnik sądowy jest integralnym elementem modelu postępowania przygotowawczego w demokratycznym państwie prawnym. Teoria procesu karnego wypracowała trzy rozwiązania, które pozwalają usytuować czynnik sądowy w tej fazie postępowania. Należy się zastanowić, które rozwiązanie możemy uznać za optymalne dla polskiego procesu karnego.

Argumenty historyczne przemawiają za przywróceniem instytucji sędziego śledczego⁴⁹. Trzeba tu wskazać na fakt, że funkcjonował on w modelu opartym na Kodeksie postępowania karnego z 1928 r.⁵⁰ i został zlikwidowany wraz z procesem stalinizacji prawa. Biorąc pod uwagę wady i zalety oraz obserwując tendencje w europejskich systemach prawa karnego procesowego, należy wskazać, że wprowadzenie do postępowania przygotowawczego kolejnego organu o charakterze śledczym nie wydaje się celowe. Wiązałoby się to z rewolucyjną przebudową modelu procesu karnego i daleko idącymi zmianami powodującymi skutki organizacyjne, techniczne i finansowe. Obawa przed takimi zmianami nie powinna być decydująca, ale w obecnych realiach tak zakreślona zmiana nie wydaje się pożądana.

Zasadne jest przeprowadzenie rewizji przepisów Kodeksu postępowania karnego oraz poszerzenie katalogu czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym, ponieważ obecność sądu w tym stadium procedury karnej jest miarą

47 Ł. Wiśniewski, *Sędzia dochodzenia...*, s. 56–67.

48 S. Hüls, *Polizeiliche und staatsanwaltliche...*, s. 288.

49 S. Waltoś, *Sędzia śledczy – rys historyczny*, w: P. Zieliński (red.), *Nowy model postępowania przygotowawczego – sędzia śledczy. Konferencja, Warszawa, 22 marca 2010*, Warszawa 2010, s. 16.

50 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst pierwotny Dz.U. Nr 33, poz. 313).

skali przestrzegania praw i wolności człowieka⁵¹. To mogłoby być w dalszej kolejności przyczynkiem do głębszych zmian modelowych.

W zakresie czynności decyzyjnych wskazane jest, aby to sąd wydawał postanowienie w przedmiocie przeszukania w trybie standardowym (w wypadkach niecierpiących zwłoki postanowienie wydawałby prokurator i byłoby ono zatwierdzane przez sąd). Czynność charakteryzująca się silną ingerencją w prawa i wolności człowieka powinna być zarezerwowana dla niezawisłego sądu⁵². Należy przychylić się do stanowiska, że na rozprawie głównej ujawnieniu powinny podlegać protokoły przesłuchań, które zostały przeprowadzone w warunkach pełnej kontradiktoryjności (o terminie i miejscu przesłuchania powinny zostać powiadomione strony postępowania). Taki pogląd jest słuszny przez wzgląd na zasadę swobodnej oceny dowodów oraz fakt, że dla losów procesu karnego kluczowe są dowody pozyskane w toku postępowania przygotowawczego⁵³. W związku z treścią art. 49 Konstytucji RP⁵⁴ to do sądu powinno należeć także orzekanie w zakresie zatrzymania i kontroli korespondencji⁵⁵. Katalog czynności decyzyjnych sądu powinien zostać poszerzony także o ekshumację⁵⁶.

Przechodząc na płaszczyznę czynności kontrolnych, należałoby się zastanowić, czy sąd nie powinien wydawać postanowienia w przedmiocie przedłużenia śledztwa. W sprawach z oskarżenia prywatnego zażalenie na postanowienie prokuratora o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania przygotowawczego rozpoznawałby sąd. Podobnie mogłoby być w przypadku, gdy postępowania przygotowawczego nie prowadzi prokurator. Należałoby także wprowadzić kontrolę sądową w zakresie widzeń z tymczasowo aresztowanym⁵⁷.

Poza dyskusją zostaje kwestia poszerzenia katalogu czynności dowodowych. Sąd powinien dokonywać przesłuchania podejrzanego, co mogłoby mieć wpływ na ekonomikę procesu oraz ograniczenie liczby niezasadnych aktów oskarżenia

51 S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny – zarys systemu*, Warszawa 2018, s. 514–515.

52 B. Wójcicka, *Przeszukanie w procesie karnym (uwagi na tle projektu kodeksu postępowania karnego redakcja z czerwca 1996 r.)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 1997, nr 65, s. 71–82; K. Eichstaedt, *Ponownie na temat sędziego śledczego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 1, s. 114.

53 J. Kościerzyński, *Świadek koronny w prawie polskim (postulaty de lege ferenda)*, „Państwo i Prawo” 2006, z. 5, s. 48–60.

54 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

55 P.K. Sowiński, *Zatrzymanie procesowe korespondencji, przesyłek oraz danych retencyjnych w trybie art. 218 § 1 k.p.k.*, „Ius Novum” 2017, nr 3, s. 7–20.

56 K. Witkowska, *Procesowe, kryminalistyczne i sądowolekarskie aspekty oględzin zwłok*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 6, s. 153–175.

57 T. Kalisz, *Zarządzenie o zgodzie na widzenie z osobą tymczasowo aresztowaną*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2019, nr 51, s. 45–64.

skierowanych do sądu⁵⁸. Ponadto należałoby się zastanowić, czy sąd nie powinien brać czynnego udziału w ekshumacji.

Dookreślenie katalogu czynności sądu nie rozstrzyga kwestii organizacyjnego usytuowania sądu. Naczelną kwestią modelu postępowania przygotowawczego pozostaje jego podział na śledztwo i dochodzenie. W przypadku zachowania *status quo* śledztwo prowadziłby prokurator, a dochodzenie należy odformalizować – powinno być prowadzone przez Policję w oparciu o notatki służbowe⁵⁹. Zdaniem autora ten podział nie ma uzasadnienia merytorycznego oraz statystycznego⁶⁰. Dlatego powinna zostać wprowadzona jednolita forma postępowania przygotowawczego, które jest prowadzone przez Policję pod nadzorem prokuratora. W taki model powinien zostać wbudowany sędzia ds. postępowania przygotowawczego, który dokonywałby czynności zastrzeżone dla sądu w postępowaniu przygotowawczym (w każdym sądzie byłby delegowany co najmniej jeden sędzia do wykonywania czynności w postępowaniu przygotowawczym i jednocześnie nie mógłby brać udziału w orzekaniu w danej sprawie).

Zaproponowane przez autora zmiany z jednej strony mają na celu przyspieszenie i optymalizację, a z drugiej strony zagwarantowanie sądowej ochrony praw człowieka w postępowaniu przygotowawczym. Kluczowe jest pytanie, na ile możemy sobie pozwolić w projektowaniu zmian. Czy możemy liczyć na zmiany punktowe? Czy w ramach zmiany aktualnego KPK możemy szerzej przebudowywać aktualny model? Dotychczasowe zmiany modelu postępowania karnego z 1997 r. nie przyniosły dobrych rezultatów. Wszystko to przemawia za rozpoczęciem prac nad nową kodyfikacją karnoprocesową, która mogłaby opierać się na zupełnie nowym modelu procesu karnego, który finalnie zrywałby ze wszystkimi poprzednikami. Mogłaby to być regulacja nowoczesna, wykorzystująca rozwiązania technologiczne, gwarantująca przy tym prawa i wolności człowieka stron i uczestników procesu jednocześnie nawiązująca do tradycji polskiego procesu karnego.

Bibliografia

- Bader K.S., *Staatsanwalt und Rechtspflege*, „JuristenZeitung” 1956, Nr. 1.
Czajka M., *Procedura karna*, w: A. Machowska, K. Wojtyczek (red.), *Prawo francuskie*, t. 1, Kraków 2004.

⁵⁸ K. Eichstaedt, *Czynności sądu...*

⁵⁹ P. Kruszyński, M. Warchoł, *Sądowa kontrola...*, s. 71–80.

⁶⁰ P. Czarnecki, *O trzech zaniechaniach projektowanej nowelizacji Kodeksu postępowania karnego (postulowane zmiany dotyczące właściwości rzeczowej, jednolitej formy postępowania przygotowawczego i składu sądu)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2025, nr 1, s. 21–38.

- Czarnecki P., *O trzech zaniechaniach projektowanej nowelizacji Kodeksu postępowania karnego (postulowane zmiany dotyczące właściwości rzeczowej, jednolitej formy postępowania przygotowawczego i składu sądu)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2025, nr 1.
- Drajewicz D., *Ingerencja sądu w postępowanie przygotowawcze*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 3.
- Eichstaedt K., *Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym*, w: R.A. Stefański (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, t. X, *Postępowanie przygotowawcze*, Warszawa 2016.
- Eichstaedt K., *Ponownie na temat sędziego śledczego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 1.
- Eichstaedt K., *Rola sądu w postępowaniu przygotowawczym a instytucja sędziego śledczego*, Warszawa 2009.
- Esmein A., *A History of Continental Criminal Procedure with Special Reference to France*, Boston 1913.
- Fabrizy E.E., *Die österreichische Strafprozessordnung (Strafprozessordnung 1975) mit dem neuen Vorverfahren und den wichtigsten Nebengesetzen*, Wien 2008.
- Girdwoyń P., *Pozycja i zadania prokuratury w systemie prawnym Republiki Federalnej Niemiec*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2004, t. 3.
- Girdwoyń P., *Zarys niemieckiego procesu karnego*, Białystok 2006.
- Głębocka J., *Francuska procedura karna*, w: P. Kruszyński (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, t. II, *Proces karny – rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, Warszawa 2014.
- Głębocka J., *Model francuskiego postępowania karnego w ujęciu porównawczym*, Warszawa 2023.
- Graf J.-P. (Hrsg.), *Strafprozessordnung. Mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. Kommentar*, München 2010.
- Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Kraków 2006.
- Hüls S., *Polizeiliche und staatsanwaltliche Ermittlungstätigkeit. Machtzuwachs und Kontrollverlust*, Berlin 2007.
- Izydorczyk J., *Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania na przykładzie Polski centralnej*, Łódź 2002.
- Kaftal A., *Model postępowania przygotowawczego de lege ferenda w prawie polskim*, „Studia Prawnicze” 1989, nr 1.
- Kalisz T., *Zarządzenie o zgodzie na widzenie z osobą tymczasowo aresztowaną*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2019, nr 51.
- Kintzi H., *Die Tätigkeit des Ermittlungsrichters im Ermittlungsverfahren und Richtervorbehalt*, „Deutsche Richterzeitung” 2004, Nr. 3.
- Kościelny J., *Świadek koronny w prawie polskim (postulaty de lege ferenda)*, „Państwo i Prawo” 2006, z. 5.

- Kruszyński P., Warchoń M., *Sądowa kontrola postępowania przygotowawczego w Polsce i za granicą – uwagi praktyczne na tle instytucji sędziego śledczego*, w: P. Zieliński (red.), *Nowy model postępowania przygotowawczego – sędzia śledczy. Konferencja, Warszawa, 22 marca 2010*, Warszawa 2010.
- Kulesza C., *Postępowanie przygotowawcze. Rozwiązania modelowe*, w: P. Kruszyński (red.), *Nowe uregulowania prawne w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.*, Warszawa 1997.
- Kulesza C., *Sędzia śledczy w modelu postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Białystok 1991.
- Kułać K., *Postępowanie międzyinstancyjne w śledztwie i dochodzeniu*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 7–8.
- Kurowski M., Sydor P., „Śledcze” czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym w aspekcie praktycznym, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 1.
- Malinowska-Krutul K., *Czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 10.
- Murzynowski A., *Uwagi na temat modelu postępowania przygotowawczego*, „Państwo i Prawo” 1968, z. 7.
- Nehm K., *Umfang der Bindung des Ermittlungsrichters an Anträge der Staatsanwaltschaft*, w: A. Eser (Hrsg.), *Strafverfahrensrecht in Theorie und Praxis. Festschrift für Lutz Meyer-Goßner zum 65. Geburtstag*, München 2001.
- Pol A., *Informacja na temat pozycji procesowej, zakresu działania, kompetencji i uprawnień sędziego śledczego w Grecji, Hiszpanii, Holandii i Portugalii*, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2010, nr 3.
- Prechtel G., *Das Verhältnis der Staatsanwaltschaft zum Ermittlungsrichter*, München 1995.
- Rother R., *Ochrona pokrzywdzonego w postępowaniu karnym w Niemczech*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 9.
- Schaff L., *Zakres i formy postępowania przygotowawczego*, Warszawa 1961.
- Siewierski M., *Koncepcje kodyfikacyjne postępowania przygotowawczego*, „Problemy Kryminalistyki” 1961, nr 29.
- Sowiński P.K., *Zatrzymanie procesowe korespondencji, przesylek oraz danych retencyjnych w trybie art. 218 § 1 k.p.k.*, „Ius Novum” 2017, nr 3.
- Światłowski A.R., *Nieformalne i paraformalne porozumienia w praktyce niemieckiego procesu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 1.
- Waltoś S., *A może jednolita forma postępowania przygotowawczego?*, w: M. Rogacka-Rzewnicka, H. Gajewska-Kraczkowska, B.T. Bieńkowska (red.), *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Kruszyńskiego*, Warszawa 2015.
- Waltoś S., *Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 1968.

- Waltoś S., *Sędzia śledczy – rys historyczny*, w: P. Zieliński (red.), *Nowy model postępowania przygotowawczego – sędzia śledczy. Konferencja, Warszawa, 22 marca 2010*, Warszawa 2010.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny – zarys systemu*, Warszawa 2018.
- Wiśniewski Ł., *Sędzia dochodzenia w niemieckim postępowaniu karnym*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 12.
- Witkowska K., *Procesowe, kryminalistyczne i sądowolekarskie aspekty oględzin zwłok*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 6.
- Wójcicka B., *Przeszukanie w procesie karnym (uwagi na tle projektu kodeksu postępowania karnego redakcja z czerwca 1996 r.)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 1997, nr 65.
- Zagrodnik J., *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013.

The role of the judiciary as an element of the model of pre-trial proceedings in a comparative perspective – implications for the Polish legal system

Abstract

The subject of the article is an analysis of the role of the judicial factor in pre-trial proceedings against the background of the general model of such proceedings. The author presents possible institutional measures in a comparative perspective, focusing on the incorporation of the judicial factor into the initial stage of the procedure. He develops a doctrinal classification of judicial activities into decision-making, supervisory, and evidentiary categories, and links this classification to the discussed institutional measures. In his conclusion, the author emphasizes that the Polish criminal procedure requires a new model of pre-trial proceedings that would properly define the role of the judicial factor at this stage of the process. To that end, he identifies three directions for the proposed reform.

Keywords: court, pre-trial proceedings, criminal procedure, pre-trial proceedings model, pre-trial proceedings judge

CYTOWANIE

Bojanowski T., *Czynnik sądowy jako element modelu postępowania przygotowawczego w ujęciu porównawczym – implikacje dla polskiego systemu*, „Acta Iuris Stetinensis” 2026, nr 3 (59), 9–24, DOI: 10.18276/ais.2026.59-01.